

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

**ЛЮДСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ
В ІННОВАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ:
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА
УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ**

МОНОГРАФІЯ

Видавництво ХарРІ НАДУ
“Магістр”

Рекомендовано до видання Вченою радою
Харківського регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
№ 4/271–3 від 19.03.2021 р.

Авторський колектив:

Н. В. Статівка, д. держ. упр., проф. (1.2); *О. В. Жадан*, д. держ. упр., проф. (вступ, 1.3);
В. Л. Міненко, д. держ. упр., проф. (2.2); *Т. В. Бельська*, д. держ. упр., доц. (2.1);
Л. В. Прудиус, д. держ. упр. (4.1); *В. Ю. Бабасєв*, к. держ. упр., доц. (4.3);
Л. А. Лутай, д. е. н., проф. (3.4); *І. В. Шкурат*, д. держ. упр. (4.4); *К. І. Мельникова*,
к. е. н., проф. (1.5); *А. А. Смаглюк*, к. е. н., доц. (1.1, 3.5); *Д. А. Терещенко*,
к. держ. упр., доц. (1.2); *Г. Б. Тимохова*, к. е. н., доц. (1.4); *О. С. Крамарєва*,
к. е. н., доц. (2.3); *А. О. Надточій*, к. держ. упр., доц. (2.4); *М. П. Бублій*,
к. держ. упр., доц. (3.1); *Т. В. Покопило*, к. держ. упр., доц. (3.2; висновки);
Ю. Л. Орел, к. держ. упр., доц. (3.5); *К. Я. Кучерява*, к. держ. упр. (2.5);
О. С. Мельников, к. е. н., доц. (1.5); *Ю. Г. Падафет*, к. держ. упр., доц. (3.3);
А. В. Мирошніченко (2.5); *Ж. О. Бойко* (4.5); *М. В. Ушакова* (4.2);
Л. С. Сульженко (3.4); *В. О. Єрмак* (3.5); *Ю. І. Малюхова* (2.1); *О. С. Малюхов* (2.1);
В. О. Фесенко (3.3); *О. О. Прудиус* (4.1); *Є. О. Астрашенюк* (4.4); *І. О. Бабасєв* (4.3).

Рецензенти:

О. Ю. Амосов д. е. н., проф., заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри економічної теорії та фінансів ХарPI НАДУ;

Г. О. Дорошенко д. е. н., проф., завідувач кафедри економіки та менеджменту Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

С. В. Майстро д. держ. упр., проф., завідувач кафедри публічного адміністрування у сфері цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України

Людський потенціал в інноваційній економіці: теорія і практика управління розвитком : монографія / [Н. В. Статівка, О. В. Жадан, В. Л. Міненко та ін.] ; за заг. ред. Н. В. Статівки, О. В. Жадана. – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2021. – 340 с. ISBN 978-966-390-149-7.

У монографії представлено результати досліджень колективу кафедри управління персоналом та економіки праці Харківського регіонального інституту державного управління при Президентові України в рамках НДР "Механізми розвитку людського потенціалу в інноваційній економіці" (номер державної реєстрації 0120U105742). Узагальнено теоретичні основи управління розвитком людського потенціалу в інноваційній економіці. Проаналізовано особливості розвитку людського потенціалу в умовах становлення інноваційної економіки в Україні. Визначено пріоритетні напрями перетворення системи управління розвитком людського потенціалу в інноваційній економіці та окреслено стратегічні підходи до розвитку людського потенціалу в умовах глобалізаційних змін.

Для науковців, докторантів, аспірантів, слухачів магістерської підготовки з економіки, підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, публічного управління, працівників органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, а також усіх, хто цікавиться питаннями розвитку підприємства в Україні.

Рис. 28, табл. 22. Бібліогр.: 303 назв.

ISBN 978-966-390-149-7

УДК 330.341.1:331.102.24

© Н. В. Статівка, О. В. Жадан,
В. Л. Міненко та ін., 2021
© ХарPI НАДУ, 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ІННОВАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ.....	9
1.1 Технології "Індустрії 4.0" як основа нової екосистеми та соціально-трудова трансформація.....	9
1.2 Соціально-економічна сутність та складові розвитку людського потенціалу.....	23
1.3 Публічне управління розвитком людського потенціалу в інноваційній економіці.....	39
1.4 Особливості формування політики зростання людського капіталу та підвищення його капіталізації в умовах інноваційної економіки.....	51
1.5 Глобалізаційні процеси та розвиток людського потенціалу.....	73
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ.....	86
2.1 Основні тенденції розвитку ринку праці в умовах глобалізації	86
2.2 Вплив інноваційних процесів в економіці на розвиток ринку праці.....	94
2.3 Зайнятість в умовах інноваційної економіки.....	108
2.4 Фактори формування людського потенціалу України: природний рух, структурні зміни, стан здоров'я.....	121
2.5 Політика доходів і оплати праці в контексті підтримки та розвитку людського капіталу.....	133
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ПЕРЕТВОРЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ІННОВАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ.....	147
3.1 Моделювання системи управління людським потенціалом інноваційної організації.....	147
3.2 Опір інноваціям та методи його подолання в організації.....	164
3.3 Управління командою інноваційного проєкту на підприємстві.....	176
3.4 Освіта дорослих як складова розвитку людського потенціалу....	189
3.5 Розвиток людського потенціалу в умовах інноваційних перетворень банківської сфери.....	202

РОЗДІЛ 4 СТРАТЕГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН..... 211

- 4.1 Розвиток екосистеми людського потенціалу відповідно до викликів міжнародного ринку праці в умовах глобалізації..... 211
- 4.2 Створення інноваційних екосистем для політики розвитку людського потенціалу: уроки Європейського Союзу для України..... 222
- 4.3 Заходи сприяння реалізації людського потенціалу в сільській місцевості в Україні..... 234
- 4.4 Питання розвитку людського потенціалу для роботи в органах місцевого самоврядування у сільській місцевості 245
- 4.5 Розвиток альтернативних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, як складова формування людського капіталу..... 257

ВИСНОВКИ..... 265

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ..... 273

ВСТУП

Необхідною базою для існування сучасної ринкової економіки є інноваційне підприємництво та високий рівень засвоєння інформаційних ресурсів. Вирішальною компонентою інноваційної економіки є не компанії, орієнтовані на конкретні види продукції, а інноваційні організації, в яких працюють мотивовані, творчі працівники, які можуть самостійно аналізувати великий потік інформації, швидко реагуючи на зміни економічної ситуації та адаптуючись до них.

Ця нова реальність значним чином змінює уявлення про методи управління в сучасних організаціях. Функція управління людськими ресурсами стає інструментом довгострокової стратегії організації, спрямованої на формування певних умов, які б розвивали і реалізували на практиці найкращі якості працівників. Для цього необхідний розвиток творчого потенціалу персоналу, що, в свою чергу, перетворює практику управління людськими ресурсами на комунікаційний елемент між інноваційним процесом, виробництвом, творчістю і навчанням. Усе це приводить до зміни підходу до управління людським потенціалом в інноваційній економіці, оскільки управляти інтелектуальними співробітниками традиційними методами вже неможливо.

В умовах взятого країною курсу на формування інноваційної економіки основною рушійною силою економічного зростання стає людський потенціал. Від його якості, наявності властивостей, необхідних для нової економіки України, залежить успіх модернізації не тільки виробництва, а й суспільства в цілому.

У Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 р. зазначено, що “для побудови інноваційної економіки з розвинутим підприємництвом, інноваціями та високою продуктивністю виробництва Україні як державі, яка має великий інтелектуальний потенціал, необхідно розв’язати зазначені проблеми. Державна інноваційна політика має фокусуватися на напрямках, які відповідають інноваційному процесу в Україні, враховуючи інтереси всіх заінтересованих сторін. Саме тому особливо важливою є співпраця між усіма учасниками інноваційного

РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

2.1 Основні тенденції розвитку ринку праці в умовах глобалізації

Наслідком процесів глобалізації та міждержавної інтеграції є зміни у світовій політиці, у посиленні міжнародної кооперації, розвитку економічного, науково-технічного співробітництва, розвитку ринку праці. Нагальна потреба переходу України на заграфічними й суспільними чинниками і передбачає забезпечення високої якості життя суспільства та збереження навколишнього середовища на основі відповідного реформування в усіх сферах суспільного життя, а також інституціонального будівництва у процесі модернізації системи публічного управління.

Зміна та побудова нових інститутів демократії та громадянського суспільства й еволюція форми правління в країнах Центральної і Східної Європи супроводжуються процесом децентралізації влади, розширенням основних політичних прав і свобод громадян цих держав. Для формування уряду партії повинні були вступати в політичні коаліції і створювати парламентську більшість. У країнах Центральної і Східної Європи це призвело до формування політичної культури злагоди. Елементи такої культури, заснованої на політичних переговорах, толерантності й наляштованості на компроміс, склалися в Угорщині й Чехії, трохи меншою мірою – в Польщі та Словаччині. У результаті в цих країнах великих політичних конфліктів не було [86, с. 20]. Процес демократизації в країнах Центральної і Східної Європи детермінований внутрішніми факторами, однак велику роль у ньому відіграє зовнішній намір вступу до НАТО і Європейського Союзу,

що змушує ці країни пом'якшувати суперечності й конфлікти в політичній сфері, розвивати демократичний політичний процес. Країни Центральної і Східної Європи, за винятком балканських, проходять транзитний період форсованими темпами. При цьому так званий "прорив до демократії" у цих країнах при ближчому розгляді виявився скоріше не проривом і стрибком, а поверненням до тих демократичних форм, які вже раніше існували чи були готові скластися і міцно оформитися, але були насильно замінені.

На сучасному етапі розвитку можна спостерігати поширення досліджень неочікуваних результатів, аномальних ефектів рішень, що приймаються, а також дій в економічних системах, що модернізуються. Для вирішення ключових проблем, формування базису стійкого довгострокового соціально-економічного розвитку необхідними є модернізаційні зміни як безальтернативний шлях оновлення суспільства. Р. Інгларт і К. Вельцель виклали в книзі "Модернізація, культурні зміни і демократія: послідовність людського розвитку результати свого дослідження та констатують, що "нові моделі поведінки бере на озброєння в першу чергу молоде покоління: людям старшого віку важче відмовитися від глибоко засвоєних звичок і світогляду" [62].

Світовий банк визначив такі параметри якісного управління, відповідно до яких можна проаналізувати систему публічного управління: вплив громадян на прийняття рішень, як безпосередньо, так опосередковано; врахування думки населення при інституційному будівництві, вираженні свободи волевиявлення; за політичної стабільності і відсутності політичних переслідувань, за умови захисту прав людини і наявності реально працюючих законів, рішення приймають відповідно до визначених законом процедур і правил. Рішення приймаються колегіально, доступ до потрібної інформації мають всі бажаючі члени суспільства; враховуються інтереси всіх зацікавлених суб'єктів; якість роботи уряду, його незалежність від політичних коливань, якість розробки та реалізації політичних рішень, якість законодавчих ініціатив і роботи суддів; боротьба з корупцією; ефективність прийнятих рішень має оцінюватися відповідно суспільним очікуванням і визначеним цілям; влада має бути підзвітна суспільству; повинен чітко працювати механізм зворотного зв'язку органів влади з громадськістю [40, с. 8]. Рушійною силою проведення модернізаційних змін виступають впровадження нових технологій та інновацій та

дієва інвестиційна політика. Для України необхідною є зміна пріоритетів розвитку в глобальній конкуренції та традиційного набору чинників, здатних забезпечити конкурентні переваги України довгостроковій перспективі. Треба відмітити, що традиційно рівень конкурентоспроможності країни визначають відповідними індексами. Найбільш розповсюджені та відомі світові рейтинги місця України серед країн світу наведено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1 – Динаміка індексів модернізаційних змін [173, с. 33]

№ з/п	Показники	Місце України у світових рейтингах						
		2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2016-2017	2018-2019
1	Індекс глобальної конкурентоспроможності	89	82	73	84	76	85	85
2	Індекс інвестиційної привабливості	2,57	3,28	2,18	2,12	1,87	2,88	2,95
3	Глобальний рейтинг країн і територій світу за рівнем прямих іноземних інвестицій	-	-	-	42	-	76	62

На даний момент основним засобом оцінки конкурентоспроможності країн є Індекс глобальної конкурентоспроможності, створений для Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) професором Колумбійського університету Ксав'є Сала-і-Мартіном (Xavier Sala-i-Martin) та вперше опублікованим у 2004 р. Індекс глобальної конкурентоспроможності (Глобальний індекс конкурентоспроможності) – це глобальне дослідження та підтримка рейтингу країн світу за показником економічної конкурентоспроможності. Індекс розроблений за ініціативою Всесвітнього економічного форуму Дослідження проводиться з 2004 р. та на сьогоdnішній момент представляє найбільш повний комплекс показників конкурентоспроможності за різними країнами світу.

Всесвітній економічний форум (ВЕФ) визначає національну конкурентоспроможність, інститути забезпечують стабільні темпи економічного розвитку, які були стійкими в середньостроко-

вій перспективі. Представники ВЕФ виявляють, що конкурентоспроможність економік визначають різнопланові фактори. Так, за станом економіки негативний вплив має неефективне управління державними фінансами з високою інфляцією, позитивний ефект може мати захист прав інтелектуальної власності, розвинена судова система та інші заходи. Фактори, що визначають конкурентоспроможність економіки, по-різному впливають на економічні системи країн світу. Очевидно, що фактори змінюються протягом часу. Індекс глобальної конкурентоспроможності (GCI) складається з 113 характеристик, які об'єднані в 12 контрольних показників, що визначають національну конкурентоспроможність. Країни ранжуються у певній послідовності, які представлено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Контрольні показники GCI [173]

GCI	
Інноваційний потенціал	Ефективність ринку праці
Інфраструктура	Ефективність ринку товарів і послуг
Розмір внутрішнього ринку	Конкурентоспроможність компаній
Рівень технологічного розвитку	Макроекономічна стабільність
Розвиненість фінансового ринку	Здоров'я, початкова освіта
Якість інститутів	Вища освіта, професійна підготовка

Після незначного покращення рівня конкурентоспроможності України в Індексі глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI) ВЕФ у 2013 р. (значення рейтингу за індексом Глобальної конкурентоспроможності у 2012-2013 рр. – 73-тє місце серед 144 країн) у 2016-2017 рр. Україна посіла 85-тє місце серед 138 країн світу. У 2016-2017 рр. найбільш конкурентоспроможними країнами – членами ЄС серед досліджуваних 138 країн світу були визнані економіки: Нідерландів (4-тє місце), Німеччини (5-тє місце), Швеції (6-тє місце). Україна значно відстає за рівнем конкурентоспроможності від країн-членів ЄС, випереджаючи лише Грецію. Україна в 2019 р. посіла 85-тє місце з 141 країни. Згідно зі щорічним звітом ВЕФ, основний регрес зафіксовано у сфері фінансових систем, в якій рейтинг України опустився на 19 позицій – до 136-го місця, інноваційних можливостей – із 58-го на 60-тє місце.

Таблиця 2.3 – Розподіл країн – членів ЄС та України за стадією розвитку економік [27, с. 22]

Стадія	Країни-члени ЄС на цій стадії	Важливі області конкурентоспроможності
Стадія 1. Залежність від чинників		Загальні вимоги (критичні) і підсилювачі ефективності (дуже важливі)
Перехід від стадії 1 до стадії 2	Україна	Загальні вимоги (критичні) і підсилювачі ефективності (зростаюча важливість)
Стадія 2. Залежність від ефективності	Болгарія, Румунія	Загальні вимоги (дуже важливі) і підсилювачі ефективності (критичні)
Перехід від стадії 2 до стадії 3	Хорватія, Угорщина, Латвія, Литва, Польща, Словаччина	Загальні вимоги (дуже важливі), зростає важливість інноваційних чинників
Стадія 3. Залежність від інновацій	Австрія, Бельгія, Кіпр, Чехія, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Ірландія, Італія, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Португалія, Словенія, Іспанія, Швеція, Великобританія	Усі сфери важливі: загальні вимоги, підсилювачі ефективності і інноваційні чинники

До основних конкурентних недоліків України порівняно з країнами-лідерами – членами ЄС можна віднести: нерозвиненість фінансового ринку; неефективні державні інституції; макроекономічна нестабільність; неефективність ринку товарів, які є пріоритетними напрямками в підвищенні її конкурентоспроможності шляхом модернізації національної економіки. Проблематика інноваційної діяльності охоплює всі сторони життєдіяльності, стає предметом спеціальних наукових досліджень та ключовим фактором економічного та суспільного прогресу.

Сучасні дослідження у сфері інноваційної діяльності визначають стан розвитку інноваційної діяльності країн світу. Корнельський університет спільно зі школою бізнесу INSEAD та Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (BOIB) щорічно складає рейтинг Global Innovation Index, якій оцінює еле-

Індекс інвестиційної привабливості у першій половині 2020 р. склав 2,51 бала з 5 можливих та продовжує перебувати у негативній площині. Такими є висновки нової хвилі експертного дослідження, проведеного Європейською бізнес-асоціацією [268]. Більшість генеральних директорів, а саме 62 %, вважають інвестиційний клімат несприятливим. Оцінка динаміки бізнес-клімату теж вказує на негативну тенденцію.

Глобальний рейтинг країн і територій світу за рівнем прямих іноземних інвестицій у номінальному (абсолютному) значенні складається щорічно МВФ, Конференцією Організації Об'єднаних Націй з торгівлі і розвитку та Світовим банком. Україна зайняла серед країн світу в 2019 р. 62-ге та 76-те місце в 2017 р., що свідчить про низьку привабливість країни для іноземних інвесторів [173, с. 33]. Незадовільний стан інвестиційної діяльності України, непривабливий інвестиційний клімат потребують модернізаційних змін.

Визначення стадії розвитку економіки країни розраховується за допомогою критерію – рівень ВВП країни на душу населення. Так, стадії розвитку 1 “Залежність від чинників” відповідають країни зі значенням ВВП на душу населення менше 2000 дол. США, перехід від стадії 1 до стадії 2 – 2000-3000 дол. США, стадії 2 “Залежність від ефективності” – 3000-9000 дол. США, перехід від стадії 2 до стадії 3 – 9000-17000 дол. США, стадія 3 “Залежність від інновацій” більше 17 000 дол. США.

Україна у 2013-2014 рр. здійснила перехід з 1-ї на 2-гу стадію. За цей же період такі країни ЄС, як Польща, Угорщина, Латвія та Румунія, уже здійснили такий перехід та знаходились попереду України у наступному перехідному етапі з опанування переважно інноваційних чинників підвищення конкурентоспроможності економіки. У 2016-2017 рр. конкурентоспроможність України суттєво знизилась, країна повернулась на стадію “Перехід від стадії 1 до стадії 2”, відстаючи навіть від таких країн ЄС, як Болгарія і Румунія, що залишились на стадії 2, у свою чергу, більшість країн – членів ЄС знаходяться на третій стадії розвитку економіки (табл. 2.3).

Найбільш проблемними факторами для ведення бізнесу, що знижують конкурентоспроможність України, було визнано: корупцію, політичну нестабільність, інфляцію, неефективну урядову бюрократію, обмеженість доступу до фінансування (табл. 2.4).

менти національної економіки з позиції розвитку інноваційних процесів. Рейтинг інноваційної діяльності країни розробляється на основі оцінки інститутів, людського капіталу, дослідницької діяльності, інфраструктури, рівня розвитку ринку та бізнесу.

Таблиця 2.4 – Основні конкурентні недоліки України за складовими Глобального індексу конкурентоспроможності [27, с. 23]

Показник	Україна		Значення країни-лідера – члена ЄС		
	бали	місце	країна	бали	місце
Глобальний індекс конкурентоспроможності	4,00	85	Нідерланди	5,57	4
1. Загальні вимоги	4,0	102	Нідерланди	6,12	4
Державні інститути	3,0	129	Фінляндія	6,13	1
Інфраструктура	3,9	75	Нідерланди	6,37	3
Макроекономічна стабільність	3,2	128	Швеція	6,33	5
Охорона здоров'я та початкова освіта	6,0	54	Фінляндія	6,89	1
2. Підсилювачі ефективності	4,0	74	Великобританія	5,55	5
Вища освіта	5,1	33	Фінляндія	6,16	2
Ефективність ринку товарів	4,0	108	Люксембург	5,54	4
Ефективність ринку праці	4,2	73	Великобританія	5,34	5
Розвиток фінансового ринку	3,0	130	Фінляндія	5,46	5
Технологічна готовність	3,6	85	Люксембург	6,40	2
Обсяг ринку	4,4	47	Німеччина	5,99	5
3. Інноваційні фактори	3,5	73	Німеччина	5,61	3
Оснащеність новими технологіями	3,6	98	Нідерланди	5,61	5
Інновації	3,4	52	Фінляндія	5,68	3

У щорічному звіті Global Innovation Index 2019, у якому порівнюється інноваційна діяльність 129 країн та економік світу, найбільш інноваційною країною визнано Швейцарію, за нею йдуть США, Нідерланди та Велика Британія. Україна в Глобальному

інноваційному індексі 2019 р. посідає 47-ме місце, увійшовши до топ-3 країн економічної групи lower-middle income. При тому, що в Україні працює близько 160 тис. ІТ-спеціалістів і вона входить у перелік провідних країн світу за якістю ІТ-розробок [268].

Сучасні дослідження у сфері інноваційної діяльності визначають стан розвитку інноваційної діяльності країн світу. Корнелійський університет спільно зі школою бізнесу INSEAD та Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (BOIP) щорічно складає рейтинг Global Innovation Index, який оцінює елементи національної економіки з позиції розвитку інноваційних процесів. Рейтинг інноваційної діяльності країни розробляється на основі оцінки інститутів, людського капіталу, дослідницької діяльності, інфраструктури, рівня розвитку ринку та бізнесу.

У щорічному звіті Global Innovation Index 2019, у якому порівнюється інноваційна діяльність 129 країн та економік світу, найбільш інноваційною країною визнано Швейцарію, за нею йдуть США, Нідерланди та Велика Британія. Україна в Глобальному інноваційному індексі 2019 р. посідає 47-ме місце, увійшовши до топ-3 країн економічної групи lower-middle income. При тому, що в Україні працює близько 160 тис. ІТ-спеціалістів і вона входить у перелік провідних країн світу за якістю ІТ-розробок [268].

Для визначення стратегічних напрямів політики модернізації країни доцільно використовувати багатогранний європейський досвід. Лісабонська стратегія може слугувати прикладом досвіду забезпечення подальшого збалансованого, екологічного та розсудливого зростання, яка була опублікована під заголовком “Європа 2020. Стратегія розумного, стійкого і всеосяжного росту” (Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth) [268].

Принциповим методологічним підходом до інституційного розвитку економіки країн ЄС стає сутність відмінності категорій “розумного зростання” та “стійкого зростання”. Така позиція покладена в основу ключових документів соціально-економічного розвитку країн ЄС як Лісабонська стратегія та “Європа-2020”.

Важливим є поняття “розумного зростання”, до якого відносять ріст витрат на наукові дослідження і підвищення частки молоді з вищою освітою. Зі “стійким зростанням” пов'язані ріст зайнятості, скорочення парникових викидів, підвищення енергоефективності і ширше використання альтернативних джерел

енергії. Під "розумним зростанням" розуміється розвиток економіки, що базується на знаннях і інноваціях. "Стійким зростанням" називається "конкурентоспроможніша" економіка, основою якої є більш ефективне використання ресурсів. "Інклюзивне зростання" передбачає сприяння високому рівню зайнятості.

С. Кузнєць наголошував, що найціннішим капіталом будь-якої країни є її люди з їх майстерністю, досвідом і мотивацією будь-якої продуктивної економічної діяльності [278]. Виходячи з цього, слід акцентувати увагу на тому, що лідерами серед високорозвинених країн стали країни, які досягли високих стандартів у освіті, охороні здоров'я, культурі. Соціогуманітарна концепція ЄС побудована на системі цінностей, ключовим серед яких є принцип людиноцентризму. Тому необхідно забезпечити розвиток людського потенціалу України в напрямі утвердження сучасних світоглядних принципів соціогуманітарної політики країн Європейського Союзу, а саме розвитку освіти, охорони здоров'я та створення загальноекономічного добробуту для людей.

Отже, інституційний розвиток держави можливий за умови демократизації політичних інститутів, зокрема відповідно до параметрів, визначених Світовим банком: вплив громадян на прийняття рішень врахування думки населення при інституційному будівництві, політична стабільність і відсутність політичних переслідувань, захист прав людини, доступ до інформації; якість роботи уряду незалежно від політичних коливань, боротьба з корупцією, ефективність прийнятих рішень, ефективність політики зайнятості, розвиток людського капіталу тощо.

2.2 Вплив інноваційних процесів в економіці на розвиток ринку праці

Однією з головних передумов розвитку економіки за інноваційним сценарієм є підвищення якості трудового потенціалу та ефективності його використання. Це зумовлює нагальну потребу у переорієнтації державної політики зайнятості з кількісних характеристик трудового потенціалу на пріоритет якості трудових ресурсів, підвищення якої має стати ключовим напрямом розвитку, що забезпечує перехід до інформаційно-інноваційного типу зайнятості.

Інноваційна економіка розвивається за умови, якщо наука і технологія дають прибуток, порівнянний із традиційним виробництвом. Інноваційний сектор не може існувати у відриві від розвиненого промислового сектору, який є і повинен бути головним споживачем інновацій. На першому плані повинна бути державна політика щодо створення принципово нових робочих місць в інноваційному секторі та індустріалізація з модернізацією робочих місць із зовсім іншим рівнем заробітної плати. Це завдання значно ускладнюється внаслідок поширення всесвітньої пандемії та спричинених нею кризових явищ в економіці.

За даними Міжнародної організації праці, рівень безробіття в Україні стрімко почав зростати у квітні 2020 р. із введенням жорсткого карантину. Якщо у березні офіційно зареєстрованих безробітних в Україні було 349 тис. осіб (реальний же рівень у рази більший), то вже у квітні цей показник сягнув 457 тис., у травні – 511 тис., а в червні – 517 тис. осіб. І тільки з липня почалося зменшення цієї цифри – до 506 тисяч, і в серпні – до 474 тис. [237].

Загалом же, згідно з даними Державного центру зайнятості, з початку карантину в Україні статус безробітного отримали майже 432 тис. осіб (станом на кінець серпня), що на 67 % більше, ніж за аналогічний період торік. Безробітними стали сотні тисяч громадян: як представники інтелектуальної праці, так і найпростіших професій. На 20 серпня 2020 р. статус безробітного мали майже 488 тис. українців (проти 276 тис. на цю ж дату минулого року) [136].

Поряд із цим у Харківській області кількість безробітного населення (за методологією МОП) у віці 15-70 років за 9 місяців 2020 р. порівняно з 9 місяцями 2019 р. зросла на 13,6 тис. осіб та становила 76,4 тис. осіб. Рівень безробіття населення (за методологією МОП) у віці 15-70 років зріс з 4,7 до 5,9 % робочої сили [185].

Проте є важливим і тіньовий показник безробіття. В Україні не легалізована праця існувала завжди, але зараз тіньова армія громадян, не зайнятих, але і не врахованих як безробітні, зросла. Тому що при оцінці ринку праці на підставі щомісячних опитувань населення статистики вважають людьми без роботи тільки тих, хто активно шукає її і готовий негайно приступити. Пенсіо-